

"ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ҮНДЭСНИЙ ТОГТОЛЦООНЫ ЧАДАВХЫГ БЭХЖҮҮЛЭХ НЬ"

(Хэлэлцүүлгийн тойм)

ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ҮНДЭСНИЙ ТОГТОЛЦООНЫ ЧАДАВХЫГ БЭХЖҮҮЛЭХ НЬ

Хэлэлцүүлгийн тойм

Хянасан:

Д.Сүнжид

ХЭҮК-ын дарга, Хууль зүйн ухааны доктор (Dr.Jur)

Эмхэтгэсэн:

Б.Хишигсайхан

Хүний эрхийн шинжээч, зөвлөх

Зохион байгуулагч:

Хүний эрхийн Үндэсний Комисс
Монголын Эмнести интернэйшнл

Хаяг:

Засгын газрын 12 дугаар байр, Барилгачдын талбай,
Чингэлтэй дүүрэг, Улаанбаатар хот, Монгол Улс

Цахим шуудан:

info@nhrcm.gov.mn

Цахим хуудас:

www.nhrcm.gov.mn

Холбоо барих утас:

(976+) 7000-0222

АГУУЛГА

НЭГ. ХЭЛЭЛЦҮҮЛЭГ	4
ХОЁР. ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ҮНДЭСНИЙ ТОГТОЛЦОО, АНХААРАХ АСУУДАЛ	7
ГУРАВ. ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ҮНДЭСНИЙ ТОГТОЛЦОО: ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ КОМИССТ ТУЛГАРЧ БУЙ АСУУДАЛ	14
ДӨРӨВ. ХЭЛЭЛЦҮҮЛГЭЭС ГАРСАН ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ	18

НЭГ. ХЭЛЭЛЦҮҮЛГИЙН ТУХАЙ

Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцооны уялдаа холбоо, хамтын ажиллагааг бэхжүүлж, олон нийтийн мэдлэг ойлголтыг нэмэгдүүлэх зорилгоор Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комисс, Монголын Эмнести интернэйшнл ТББ хамтран 2026 оны 1 дүгээр сарын 21-ний өдөр “Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцооны чадавхыг бэхжүүлэх нь” сэдэвт хэлэлцүүлэг зохион байгууллаа.

Хэлэлцүүлэгт оролцогчид:

Хэлэлцүүлэгт ХЭҮК-ын дарга, гишүүд, ХЭҮК-ын үе үеийн дарга нар, УИХ-ын гишүүн ХЗБХ-ны дарга Д.Цогтбаатар, УИХ-ын гишүүн, Хүний эрхийн дэд хорооны дарга С.Эрдэнэболд, УИХ-ын гишүүн Б.Мөнхсоёл, Х.Баасанжаргал болон Үндсэн хуулийн цэц, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам, Эдийн засаг, хөгжлийн яам, Улсын ерөнхий прокурорын газар, Монголын хуульчдын холбоо, их, дээд сургуулийн багш, судлаач, төрийн бус байгууллага, хэвлэл, мэдээллийн байгууллагын төлөөлөл 40 гаруй хүн оролцлоо.

НЭЭЛТИЙН ҮГС:

ХЭҮК-ын дарга Д.Сүнжид:

Хүний эрхийн тухай яриа нь бодит амьдрал дээр ихэвчлэн зөрчил, маргаан, гомдлын хүрээнд өрнөдөг бөгөөд энэ асуудал бол зөвхөн зөрчил гарсны дараах арга хэмжээ бус, харин төр эрх мэдлээ хэрхэн хэрэгжүүлж, үүргээ хэрхэн биелүүлж, иргэд эрхээ ямар байгууллагаар дамжуулан бодитоор хамгаалуулах вэ? гэдэгт хариулах тогтолцооны асуудал юм.

Сүүлийн жилүүдэд иргэд эрхээ мэддэг, хамгаалуулах хүсэлтээ илэрхийлдэг болсон нь ахиц боловч иргэдийн гомдлыг хүлээн авч, шийдвэрлэж буй шат дамжлагаас харахад хүний эрхийн зөрчил тогтолцооны түвшинд оршсоор байна.

Энэхүү хэлэлцүүлгээс гарах санал, гарц шийдэл нь хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоо, түүн дотор хүний эрхийн үндэсний байгууллагын чиг үүргийн зааг, уялдаа холбоог тодорхой болгох, цаашид хүний эрхийг хамгаалах тогтолцооны талаар нэгдсэн ойлголтод хүрч, бусад байгууллага, олон нийтэд хүргэх бодлого, нөлөөллийн ажлын суурь болно хэмээн итгэж байна.

УИХ-ын гишүүн, ХЗБХ-ны дарга Д.Цогтбаатар:

Монгол Улс Азийн улс орнуудын дунд хүний эрхийг хангахыг зорьсон, сайн ажиллаж байгаа улс орны тоонд орж байгаа хэдий ч хөгжингүй орнуудын түвшинд хүрээгүй байна. Төрөөс хүний эрхийг хангах бүтэц, тогтолцоог бүрдүүлсэн ч бодит амьдрал дээр хэрэгжилт дутмаг байна.

Бид ХЭҮК-ын гомдол шийдвэрлэх ажиллагаанд тулгарч буй асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд Эрүүгийн хууль тогтоомжид холбогдох нэмэлт, өөрчлөлт оруулахад бэлэн байна. Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоог бэхжүүлэхэд хууль тогтоох, хэрэгжүүлэгч болон хараат бус байгууллагуудын уялдаа холбоо, хамтын ажиллагаа шийдвэрлэх үүрэгтэй.

УИХ-ын гишүүн, Хүний эрхийн дэд хорооны дарга Д.Эрдэнэболд:

Монгол Улсад хүний эрхийн асуудалд хандах хандлага аажмаар өөрчлөгдөж байна. Буруутай үйлдлийг шүүмжлэх, эрхийн зөрчлийг таньж мэддэг болсон нь ахиц дэвшил юм. ХЭҮК хүнд нөхцөл байдалд сайн ажиллаж байгаа ч, тодорхой хүрээнээс халихгүй байгааг анхаарах нь зүйтэй.

Хүний эрхийн боловсрол, соёлыг бага наснаас нь олгох шаардлагатай. Технологийн хөгжилтэй уялдуулан өсвөр насны болон залуу үеийнхэнд хиймэл оюунд суурилсан байдлаар хүний эрхийн боловсролыг өргөн хүрээнд олгох хэрэгтэй.

ХЭҮК-ын гишүүн Г.Нарантуяа:

Тэрээр хүний эрхийг хамгаалах тогтолцооны асуудлаарх экспертийн хувиар (Шведын Раул Валленбергийн Хүрээлэнд Афганистан, Катар, Зүүн Тимор, Иордан, Палестины ХЭҮБ-ын мандат, чиг үүргийг судалж, Австрали, Шинэ Зеланд, Туркменистаны ХЭҮБ-ын чадавхыг үнэлж, зөвлөх НҮБ-ын Ажлын хэсэгт ажилласан зэрэг) “Хүний эрхийг хангах төрийн үүрэг, хүний эрхийг хамгаалах тогтолцоо, хүний эрхийн үндэсний байгууллагын мөн чанар, чиг үүрэг” сэдвээр товч танилцуулга хийв. Хүний эрхийн үндэсний тогтолцоог олон улсын болон Монгол Улсын хууль тогтоомжоор хэрхэн тодорхойлсон, төрийн хүний эрхийн сахин биелүүлэх, хамгаалах, хангах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх үүргийн үүднээс хүний эрхийн тогтолцоог бүрдүүлэгч байгууллагууд ямар чиг үүрэг, зориулалттай талаар мэдээлэл өгсөн юм.

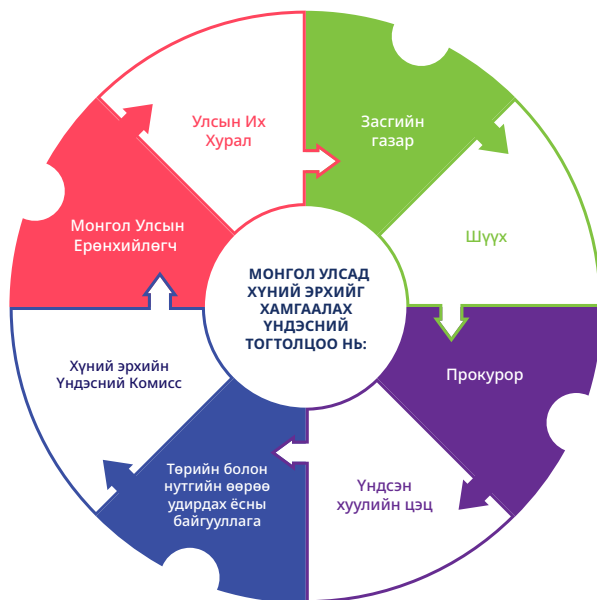

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулиар “хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоо” гэх ойлголтыг тодорхойлж, уг тогтолцоо нь Ерөнхийлөгч, Улсын Их Хурал, Засгийн газар, шүүх, прокурор, Үндсэн хуулийн цэц, төрийн болон нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага, Хүний эрхийн Үндэсний Комиссоос бүрдэнэ гэж хуульчилсан. Олон улсын хүний эрхийн эрх зүйд тогтож буй төрийн үүргийг онолын үүднээс “Монгол Улсын хүний эрхийн тогтолцоо” гэж тогтоох нь оновчтой. Учир нь хүний эрхийг гэрээний заалтыг сахин биелүүлэх, хамгаалах, хангах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх үүргийн алийг ярьж буйгаар хамаарч эдгээр байгууллагууд өөр, өөр чиг үүрэгтэй юм.

ХОЁР. ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ҮНДЭСНИЙ ТОГТОЛЦОО, АНХААРАХ АСУУДАЛ

Хуулийн үндэслэл

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван есдүгээр зүйлийн 1 дэх заалтад “Төрөөс хүний эрх, эрх чөлөөг хангахуйц эдийн засаг, нийгэм, хууль зүйн болон бусад баталгааг бүрдүүлэх, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчихтэй тэмцэх, хөндөгдсөн эрхийг сэргээн эдлүүлэх үүргийг иргэнийхээ өмнө хариуцна” хэмээн заасан бөгөөд 2020 онд шинэчлэн найруулсан Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 5 дугаар зүйлд тогтолцоог дараах байдлаар хуульчилсан.

5.2. Монгол Улсад хүний эрхийг хамгаалах үйл ажиллагаанд иргэний нийгмийн байгууллагыг оролцуулж болно.”

Үндэсний механизмын бүрэлдэхүүн

2003 онд УИХ-ын 41 дүгээр тогтоолоор баталсан Монгол Улсад Хүний эрхийг хангах үндэсний хөтөлбөрт үндэсний механизмын бүрэлдэхүүнд дараах байгууллагуудыг хамруулсан. Үүнд:

Хүний эрхийн үндэсний механизмыг бүрдүүлэгч байгууллагуудын нийтлэг чиг үүрэг

● МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРАЛ

Хүний эрхийн чиглэлээр бодлого тодорхойлж, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, ЗГ-ын хүний эрхийн чиг үүрэгт хяналт тавих, шүүх эрх мэдлийн бодлогыг хууль тогтоох замаар тодорхойлох, энэ үйл явцад талуудын оролцоог хангах.

● ЗАСГИЙН ГАЗАР

Хүний эрхийн талаарх хууль тогтоомж, олон улсын гэрээний хэрэгжилтийг зохион байгуулж, ажлаа УИХ-ын өмнө шууд хариуцах, олон улсын гэрээний биелэлтийг холбогдох олон улсын байгууллагад тайлагнах, хүний эрхийн хэрэгжилтийг хангахын тулд төрийн захиргааны төв болон орон нутгийн байгууллагын явуулж буй үйл ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэх шинэтгэл хийх.

● ШҮҮХ ЭРХ МЭДЛИЙН БАЙГУУЛЛАГА

Шүүхийн бие даасан байдал, шүүгчийн хараат бус байдлыг бэхжүүлж, шударга, хүртээмжтэй, чадавхтай шүүх тогтолцоог бүрдүүлж, шүүхийн хяналтыг сайжруулах замаар хүний эрхийг хамгаалах, зөрчигдсөн эрхийг сэргээх.

● ТӨРИЙН БУС БАЙГУУЛЛАГА

Хүний эрхийн хөтөлбөрийг боловсруулах, биелүүлэх, хяналт тавих явцад судалгаа, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах, хөндлөнгийн хяналт, мониторинг хийх, хүний эрхийн асуудлаар холбогдох төрийн байгууллагатай хамтран ажиллах

● ХЭВЛЭЛ МЭДЭЭЛЛИЙН БАЙГУУЛЛАГА

Олон нийтийн мэдэх эрхийг баталгаажуулах, хүний эрхийн зөрчилтэй асуудлаар мэдээлэхдээ мэдээллийн эх сурвалжаа нууцлах, хариуцлагатай сэтгүүл зүйг хөгжүүлэх.

ХУВИЙН ХЭВШЛИЙН БАЙГУУЛЛАГА

Бизнесийн үйл ажиллагаа явуулахдаа хүний эрхийг хүндэтгэх, зөрчихөөс сэргийлэх, албан хаагчдынхаа хөдөлмөрлөх эрхийг баталгаажуулах.

Хүний эрхийн боловсрол

Хүний эрхийн үндэсний тогтолцооны хүрээнд хүний эрхийн боловсролыг түгээн дэлгэрүүлэх механизм байх нь нэн чухал. 2003 онд баталсан Хүний эрхийг хангах үндэсний хөтөлбөрт ХҮНИЙ ЭРХИЙН БОЛОВСРОЛЫН ДЭД ХӨТӨЛБӨР батлахаар зорилт дэвшүүлсэн ч өнөөг хүртэл батлагдаагүй байна.

Монгол Улсыг хөгжүүлэх 5 жилийн үндсэн чиглэлд хүний эрхийн боловсролыг түгээн дэлгэрүүлэх чиг үүргийн үндсэн хариуцагчаар ХЗДХЯ, хамтран хариуцагчаар ХЭҮК байгаа нь хүний эрхийн үндэсний тогтолцооны байгууллагуудын чиг үүргийн хуваарилалттай зөрчилтэй буюу оновчгүй төлөвлөлт хэмээн оролцогчид шүүмжилсэн. Тус төлөвлөгөөг хэлэлцэх үеэр Боловсролын яамны төлөөлөл “Энэ ажлыг ХЭҮК хийх ёстой” гэсэн байр суурьтай байсан нь тус яам хүний эрхийн чиглэлээр хүлээсэн үүргээ мэдэхгүй байгаагийн илрэл хэмээн оролцогчид дүгнэсэн.

Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь албан болон албан бус боловсролын тогтолцоогоор дамжуулан хүний эрхийн боловсролыг түгээн дэлгэрүүлэх үүрэгтэй.

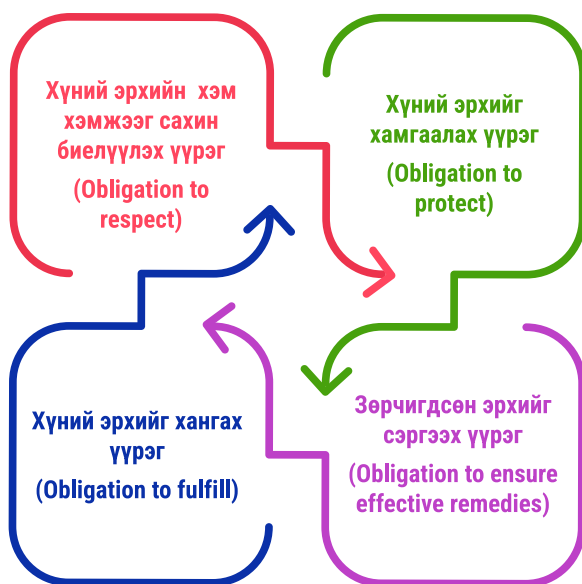
Хүний эрхийн үндэсний тогтолцооны талаарх ташаа ойлголтыг залруулах шаардлага

Хүний эрхийн тулгамдсан асуудал болон зөрчлийн тухай яригдахад ХЭҮК гол хариуцагч хэмээх ойлголт олон нийт болон шийдвэр гаргагчдын дунд түгээмэл байгаа нь хүний эрхийн үндэсний тогтолцооны талаар ойлголт сул байгаагийн илрэл юм. Энэхүү ойлголтын зөрүүнээс болж буруутай этгээд хариуцлагаас

мултрах, зөрчигдсөн эрхээ сэргээхэд хугацаа алдах, улмаар эрхээ сэргээх, хохирол барагдуулах боломжоо алдах зэрэг сөрөг үр дагавартай талаар хөндөж ярилцав. Энэ байдлыг залруулахын тулд:

- Төрийн иргэнийхээ өмнө хүлээсэн үүргийн талаар мэдлэг түгээх замаар хүний эрхийг хамгаалах тогтолцоонд үүрэг хүлээсэн байгууллагууд үр дүнтэй ажиллах, давхардал, хийдлээс сэргийлэх.
- Хүний эрхэд суурилсан хандлага, арга зүйгээр авч үзвэл төр хүний эрхийн өмнө үндсэн үүрэг хүлээгч болохын хувьд төрийн албан хаагчдын хүний эрхийн мэдлэг, ойлголтыг дээшлүүлэх.

Хүний эрхийн чиглэлээр төрийн хүний эрхийн үүрэг¹

¹ НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хороо, Ерөнхий зөвлөмж №24, Пара 10-24, 38-57, Хүний эрхийн хороо, Ерөнхий тайлбар №31, пара 6, 8, 15-16

Хүндэтгэх:

Хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх эрх мэдлийн бүх байгууллага хүний эрхийн хэм хэмжээг аливаа байдлаар зөрчихгүй байх.

Хангах:

Хүний эрхийг бодитоор эдлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх, үүний тулд байгууллага, тогтолцоог бүрдүүлэх, хангалттай төсөв хуваарилах, бодлого, хөтөлбөр гаргах, салбар дундын уялдаа холбоог хангах

Хамгаалах:

Гуравдагч этгээдийн үйл ажиллагаанаас хамгаалах: хүний эрхийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, хүний эрхийн зөрчлийг шалгаж, шийдвэрлэх, энэ чиг үүргийг шүүх дангаар хэрэгжүүлэх боломжгүй учир захиргааны байгууллагуудын хянан шийдвэрлэх ажиллагаа, хүний эрхийн үндэсний байгууллагын гомдол шийдвэрлэх чиг үүрэг мөн хамаарна.

Сэргээх:

Хараат бус шүүх хэрэг, маргааныг шийдвэрлэх (үндсэн механизм), зөрчигдсөн эрхийг сэргээх шүүхийн бус механизм ажиллах, зөрчигдсөн эрхийг хараат бусаар, үр дүнтэй, хүнд ойр дөт, хүртээмжтэй, шуурхай шийдвэрлэх нөхцөлийг хангах асуудал багтана.

Онцолсон асуудал

- Ардчилсан Үндсэн хууль батлагдсанаас хойш 34 жилийн хугацаанд УИХ, ЗГ, ҮХЦ, Шүүх, төрийн байгууллага зэрэг хүний эрхийн төлөө байгууллагууд хэрхэн ажиллаж байгаа болон байгууллагуудын чиг үүргийн хуваарилалт оновчтой байгаа эсэхийг дүгнэж, тогтолцоогоо сайн ойлгох нь хуулийг өөрчлөхөөс илүү үр дүнтэй.
- Үндэсний хууль тогтоомж хүний эрхийн олон улсын хэм хэмжээнд нийцсэн байх нь нэн тэргүүний шаардлага бөгөөд УИХ-аас 2025 онд хүний эрхийн зөрчил бүхий хууль тогтоомжийг шинжлэх Ажлын хэсэг байгуулсан нь чухал

алхам болсон.

- Байгууллагуудын эрх хэмжээ, чиг үүрэг, үйл ажиллагааг хуульд оновчтой, тодорхой тусгах, давхардал, хийдлийг арилгах шаардлагатай.
- Байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа чухал бөгөөд ҮХЦ маргаан шийдвэрлэхдээ мэргэжлийн байгууллагуудтай хамтран ажиллаж байгаа нь зөв жишиг.
- Хөгжлийн бодлогын баримт бичгүүдэд хүний эрхийн асуудлыг тусгах замаар хүний эрхийн хамгааллыг сайжруулах боломжтой.
- Хүний эрхийн үндэсний тогтолцооны нэг чухал бүрэлдэхүүн хэсэг болох иргэний нийгмийн байгууллагыг хуульд “оролцуулж болно” гэж заасан нь учир дутагдалтай, мөн санхүүжилт, эрх зүйн орчин хангалтгүй байгаагаас иргэний нийгмийн байгууллага хүний эрхийн чиглэлээр үр дүнтэй ажиллах боломжгүй байна.

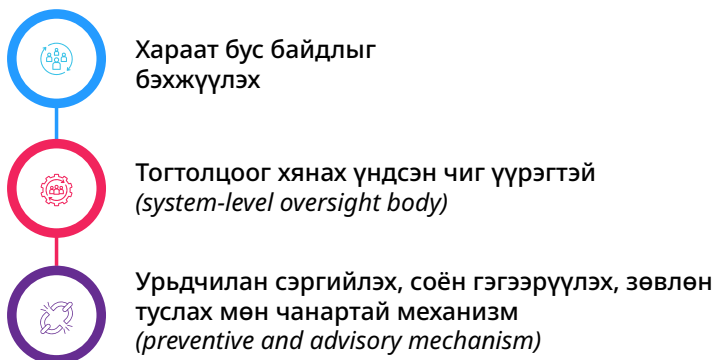
ГУРАВ. ХҮНИЙ ЭРХИЙГ ХАМГААЛАХ ҮНДЭСНИЙ ТОГТОЛЦОО: ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ КОМИССТ ТУЛГАРЧ БУЙ АСУУДАЛ

Хүний эрхийн үндэсний байгууллагад тавигдах үндсэн шалгуур, стандартыг Парисын зарчим (НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей, 48/134 дүгээр тогтоол, 1993 он)-д дараах байдлаар тодорхойлсон.

Хүний эрхийн үндэсний байгууллагын тодорхойлолт

Парисын зарчмын дагуу хүний эрхийн үндэсний байгууллага нь:

2020 оны хуулийн шинэчлэл

Монгол Улс 2000 онд Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийг баталж, 2001 онд Парисын зарчимд нийцсэн Хүний эрхийн Үндэсний Комиссыг байгуулсан. Улмаар 2020 онд хуулийг шинэчлэн найруулж, Комиссын чиг үүрэг, бүтэц, мандатыг өргөжүүлэн:

- Хараат бус байдлыг бэхжүүлэх
- Ил тод, нээлттэй томилгооны тогтолцоог бүрдүүлэх,
- Төсвийн баталгааг сайжруулах,
- Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх механизм байгуулах,
- Хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг хамгаалах,
- Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах чиг үүргийг хуульчилсан.

Гэсэн хэдий ч судалгаа, хуулийн хэрэгжилтийн үр дагаврын үнэлгээгээр зарим зохицуулалт бусад хуультай зөрчилтэй, давхардал, хийдэлтэй байна. Тухайлбал,

- Комиссын чиг үүргийг үр нөлөөтэй, өргөн цар хүрээнд хэрэгжүүлэх төсөв хангалтгүй,
- Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх механизм, Хүний эрх хамгаалагчийн болон Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах механизмуудын хоорондын уялдаа сул,
- Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх механизм байгуулагдсан нь байгууллага дотор байгууллага байгуулсантай адил хэмээн зарим оролцогчид үзэв.

Одоо байгаа механизмуудын уялдаа холбоог сайжруулж, бэхжүүлэх нь шинээр олон төрлийн байгууллага байгуулахаас илүү ач холбогдолтой болохыг оролцогчид онцолсон.

Өнөөдрийн байдлаар Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулиас гадна дараах хуулиудаар ХЭҮК-т эрх

олгож, үүрэг хүлээлгэсэн байна.

ХЭҮК-т эрх олгож, үүрэг хүлээлгэсэн бусад хууль тогтоомж

№	Хууль тогтоомж	Холбогдох заалтууд
1	Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль	10 дугаар зүйл
2	Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хууль	9.3, 23.2, 23.3, 24, 27.7, 27.8, 28.2 дугаар зүйл
3	Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хууль	15.1.4.6, 15.1.6, 15.1.16, 27.4 дүгээр зүйл
4	Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай хууль	8.17, 14.2 дугаар зүйл
5	Хүүхдийн эрхийн тухай хууль	21.2 дугаар зүйл
6	Хөдөлмөрийн тухай хууль	6.6, 7.3 дугаар зүйл
7	Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай хууль	7.2, 15.1.3, 15.1.6, 15.1.16, 27.4 дүгээр хууль
8	Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийн тухай хууль	115.2.3, 115.2.7, 115.2.8 дугаар зүйл
9	Нийтийн сонсголын тухай хууль	8.7 дугаар зүйл

Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай асуудал бол өргөн хүрээний, үндэсний хэмжээний асуудал атал ХЭҮК-ын нэг хэлтсийн хэмжээнд үүрэг хүлээлгэсэн нь учир дутагдалтай тул тухайн чиг үүргийг хариуцах оновчтой байгууллагад өгсөн эсэхэд үнэлгээ, дүгнэлт хийх замаар зохицуулалтыг сайжруулах шаардлагатай болохыг оролцогчид хэлэлцэв.

ХЭҮК-ын тухай хуульд Комисс нь хэрэгжүүлэгч байгууллага биш болохыг онцолж тусгаснаар олон хуулиар ХЭҮК-ыг нэр

цохон үүрэг хүлээлгэх асуудал цэгцэрч, олон нийт ХЭҮК-ын чиг үүргийг таньж мэдэх, улмаар хүний эрхийн үндэсний тогтолцоог өргөн утгаар нь ойлгох, эрхээ хамгаалахад ахиц гарна хэмээн оролцогчид онцолсон.

Монгол Улсыг 2026-2030 онд хөгжүүлэх таван жилийн үндсэн чиглэлийн үр дүнгийн хяналт шинжилгээ, үнэлгээний шалгуур үзүүлэлт, зорилтот түвшинд ХЗДХЯ-ны эрхлэх асуудлын хүрээнд “Хүний эрхийн баталгааг хангана” гэсэн заалтын хариуцагчаар ХЭҮК-ыг тогтоосон. ХЭҮК нь хөндлөнгийн хяналт хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй байгууллага бөгөөд шууд хэрэгжүүлэх эрх хэмжээ, төсөвгүй тул тухайн заалт хэрэгжих боломжгүй болж байна. Ийнхүү ХЭҮК-ын тогтолцоонд хүлээх чиг үүргийг ташаа ойлгосны улмаас иргэдэд ч чирэгдэл учирч байна. Тухайлбал, ХЭҮК нь 2021-2025 онуудад 5.828 гомдол, мэдээлэл хүлээн авснаас 1,900 орчим буюу 32 хувь нь ХЭҮК-ын харьяалан шийдвэрлэх гомдол, мэдээлэл биш байв.

ДӨРӨВ. ХЭЛЭЛЦҮҮЛГЭЭС ГАРСАН ДҮГНЭЛТ, ЗӨВЛӨМЖ

Хэлэлцүүлгийн үеэр Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоон дахь байгууллагуудын чиг үүрэг, хамтын ажиллагаа, хариуцлага, хууль тогтоомжоор ХЭҮК-т олгосон эрх хэмжээ, чиг үүрэг нь оновчтой эсэх, хүний эрхийн үндэсний байгууллагын тухай Парисын зарчимтай нийцэж буй эсэх, Комиссын Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх илтгэлийн мөрөөр УИХ-ын болон холбогдох байнгын хорооноос гаргасан тогтоолын хэрэгжилт хангалтгүй байгаа талаар санал, шүүмж, хэлэлцэж дараах дүгнэлтэд хүрлээ. Үүнд:

1. Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцоон дахь байгууллагуудын эрх хэмжээ, чиг үүрэг, төрийн байгууллага хоорондын хамтын ажиллагаа, хариуцлага, салбар дундын уялдаа холбоог хуульд нарийвчлан, тодорхой тусгах нь зүйтэй гэж үзлээ.
2. ХЭҮК-т Хүний эрх хамгаалагчийн тухай, Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай, Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай, Нийтийн мэдээллийн ил тод байдлын тухай, Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хөдөлмөрийн тухай, Улсын Их Хурлын хяналт шалгалтын тухай, Улсын Их Хурлын хуралдааны дэгийн тухай, Нийтийн сонсголын тухай зэрэг 9 хуулиар шууд үүрэг хүлээлгэсэн зохицуулалтыг эргэн нягталж, Парисын зарчимтай нийцүүлэх, мөн хуульд ХЭҮК нь хэрэгжүүлэгч байгууллага биш болохыг тусгах хэрэгцээ бодитой байгааг тэмдэглэлээ. Үүнд:
 - ▶ ХЭҮК нь хүний эрхийн нөхцөл байдалд хөндлөнгийн, хараат бус байр сууринаас дүгнэлт хийж, зөвлөмж, шаардлага хүргүүлэх замаар Монгол Улсын Үндсэн хууль болон Монгол Улсын нэгдсэн орсон олон улсын гэрээ конвенцоор баталгаажсан хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах чиг үүрэг бүхий байгууллага юм. Гэвч Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, гомдол, мэдээллийг хүлээн авах, урьдчилан шийдвэрлэх чиг үүргийг давхар хэрэгжүүлэх болсноор

Комиссын үндсэн чиг үүрэг, хараат бус байдлын зарчимтай зөрчилдөхөд хүргэж байна. Нөгөөтэйгүүр ХЭҮК-ын одоогийн бүтцээр хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах асуудлыг үндэсний хэмжээнд үр нөлөөтэй хэрэгжүүлэхэд хүний нөөц, төсвийн хүрэлцээ хангалтгүй, чиг үүргийн хуваарилалт оновчгүй зэрэг асуудлууд тулгарч байгааг анхаарах зүйтэй гэв.

- ▶ Хүүхдийн эрхийн тухай хуулиар НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн хороонд илгээх ЗГ-ын тайлан бичих ажлын хэсгийн бүрэлдэхүүнд ХЭҮК-ыг оролцуулахаар зохицуулсан нь хараат бус, хөндлөнгийн байх зарчимтай мөн зөрчилдөж байна.
 - ▶ ХЭҮК нь Жендэрийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуулиар 2 жил тутам хуулийн хэрэгжилтийг тайлагнах үүрэгтэй ч энэ чиг үүргийг хэрэгжүүлэх төсөв байхгүй явж иржээ. Тус хуулийг хэрэгжүүлэх чиг үүрэгтэй байгууллагууд хэрэгжилтээ тайлагнах нь хуулийг хэрэгжүүлэхэд илүү үр дүнтэй.
 - ▶ Хүний эрх хамгаалагчдын эрх зүйн байдлын тухай хуулийн дагуу Хүний эрх хамгаалагчийн хороо байгуулагдаж, хариуцсан Комиссын гишүүнтэй болж, тус чиг үүргийг ХЭҮК хэрэгжүүлж байгаа нь оновчтой зохицуулалт болсон.
3. Хэвлэл, мэдээллийн байгууллагууд нь ХЭҮК-тэй нягт хамтран ажиллах шаардлагатайг оролцогчид сануулж, хүний эрх зөрчсөн байгууллага, албан тушаалтанд ХЭҮК-ын хүлээлгэсэн хариуцлага, хэрэгжилтийн талаар олон нийтэд ил тод мэдээлэх нь чухал ач холбогдолтой болохыг онцоллоо. Хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд нь хүний эрхийн талаарх мэдээллийг түгээхдээ Хүний эрхийн үндэсний комиссоос гаргасан дүгнэлт, зөвлөмж, мэдээлэлд тулгуурлан, олон нийтэд үнэн зөв, тэнцвэртэй хүргэх нь зүйтэй бөгөөд хүний эрх зөрчсөн асуудал, түүнд авсан арга хэмжээ, хэрэгжилтийн талаар ил тод мэдээлэх нь чухал ач холбогдолтойг оролцогчид онцоллоо.
4. ХЭҮК-ын Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын

талаарх илтгэлийг УИХ-д жил бүр өргөн барьдаг бөгөөд илтгэлийн мөрөөр гардаг УИХ-ын тогтоолын хэрэгжилт хангалтгүй байгааг онцгойлон анхаарах шаардлага тулгамджээ.

- ▶ 2025 онд УИХ-ын Хяналт шинжилгээний газар ХЭҮК-ын 2018 оноос хойших илтгэлийн мөрөөр УИХ-ын болон холбогдох байнгын хорооноос гаргасан тогтоолын хэрэгжилтийг үнэлэхэд хэрэгжилт 34 хувьтай байна. Мөн бүлгийн эрхийн хэрэгжилтээс хүүхдийн эрхийн асуудалд ямар ч ахиц гараагүй нь хүний эрхийг хамгаалах тогтолцооны зарим бүрэлдэхүүн хэсэг хангалттай ажиллахгүй байна хэмээн дүгнэв.
 - ▶ УИХ тогтоол баталсан ч Засгийн газар тогтоолын хэрэгжилтийг хангаж ажиллахгүй, хэрэгжүүлэх чиглэлээр санаачилга гаргахгүй байгааг анхааруулав.
5. Хүний эрхтэй холбоотой асуудалд үүрэг, хариуцлагыг тухайн чиг үүрэг хүлээсэн байгууллагаас бус, харьяалалгүй байгууллага, албан тушаалтнаас нэхэх хандлага хэвээр байна. Үүний улмаас эрх бүхий байгууллагууд чиг үүргээ бүрэн хэрэгжүүлэхгүй, хариуцлагаас ангид үлдэх нөхцөл бүрдэж, иргэд эрх нь зөрчигдсөн тохиолдолд хаана, ямар байгууллагад хандахаа мэдэхгүй байх, улмаар эрхээ хамгаалуулах, сэргээлгэх боломжоо алдах сөрөг үр дагавар үүсэж байгааг оролцогчид онцоллоо.

**ХЭҮК-Т ГОМДОЛ МЭДЭЭЛЭЛ ӨГӨХ, ХҮНИЙ ЭРХ, ХУУЛЬ
ЗҮЙН ЗӨВЛӨГӨӨГ ДАРААХ УТСААР ХОЛБОГДОН АВАХ
БОЛОМЖТОЙ**

Улаанбаатар	70000222	Завхан	70462522
Архангай	70332122	Орхон	70350522
Баян-Өлгий	70427322	Өвөрхангай	70322122
Баянхонгор	70442422	Өмнөговь	70530122
Булган	70342122	Сүхбаатар	70510222
Говь-Алтай	70484322	Сэлэнгэ	70362345
Говьсүмбэр	70543422	Төв	70272822
Дархан-Уул	70370722	Увс	70454422
Дорнод	70582122	Ховд	70437022
Дорноговь	70523422	Хөвсгөл	70388022
Дундговь	70592622	Хэнтий	70562322

